LES ARTS ÉS ÒPERA

ROBERTO DEVEREUX

GAETANO DONIZETTI

PALAU DE LES ARTS REINA SOFÍA

TEMPORADA 24/25

GENERALITAT VALENCIANA

LES ARTS VALÈNCIA

ADMINISTRACIÓ FUNDADORA

GENERALITAT VALENCIANA | ACÍ. ARA.

ADMINISTRACIÓ COL·LABORADORA

GOBIERNO DE ESPAÑA | MINISTERIO DE CULTURA | inaem INSTITUTO NACIONAL DE LAS ARTES ESCÉNICAS Y DE LA MÚSICA

ROBERTO DEVEREUX

GAETANO DONIZETTI (1797-1848)

Roberto Devereux, ossia Il conte di Essex
Tragedia lirica en tres actes
Llibret de Salvadore Cammarano
basat en la tragèdia *Elisabeth d'Angleterre*
de Jacques-François Ancelot
Estrena: 28 d'octubre de 1837, Teatro di San Carlo, Nàpols

Edició: Casa Ricordi, s.r.l., Milano
(revisió de Mario Parenti)

4, 11, 18 de juny de 2025 | 19.30 h
7, 14 de juny de 2025 | 19.00 h

Duració: 2 h 40 min

Acte I: 1 h 05 min
Descans: 25 min
Actes II i III: 1 h 10 min

Sala Principal

Nova producció:
Palau de les Arts Reina Sofía
En coproducció amb:
Dutch National Opera & Ballet, Teatro di San Carlo

FITXA ARTÍSTICA

Direcció musical
Francesco Lanzillotta
Direcció d'escena
Jetske Mijnssen
Escenografia
Ben Baur
Vestuari
Klaus Bruns
Il·luminació
Cor van den Brink
Dramatúrgia
Luc Joosten

Elisabetta
Eleonora Buratto
Lord duca di Nottingham
Lodovico Filippo Ravizza
Sara
Silvia Tro Santafé
Roberto Devereux
Ismael Jordi
Lord Guglielmo Cecil
Filipp Modestov[+]
Sir Gualtiero Raleigh
Irakli Pkhaladze[+]
Un patge
Xavier Galán*
Un criat
Lluís Martínez*

Cor de la Generalitat Valenciana
Jordi Blanch Tordera, director

Orquestra de la Comunitat Valenciana

*Cor de la Generalitat Valenciana
+Centre de Perfeccionament

FIGURACIÓ
Clara Aguilera, Inés Aguilera
Clara Esperanza Ayuso, Belén Bottarini
Cristóbal Crespo, Enya María McDonald
Emma Peris, José Ignacio Puig

Assistent del director musical:
Emanuele Quaranta

Assistent de direcció d'escena:
Kim Mira Meyer

Mestres repetidors:
Stanislav Angelov, Polina Bogdanova

Subtitulació:
Anselmo Alonso

SINOPSI ARGUMENTAL

Acte I Roberto Devereux, comte d'Essex, noble favorit de la reina Elisabetta, torna a Londres de la seua campanya a Irlanda acusat de traïció. La sobirana compartix la seua preocupació per este assumpte amb la seua confident Sara, esposa del duc de Nottingham, un súbdit de la reina i amic, també, de Roberto. A més, Elisabetta, que està enamorada del comte d'Essex, sospita que ell té una amant. Els nobles del Parlament pressionen la sobirana perquè condemne a mort Roberto, qui, en entrevista amb la reina, es defén de les acusacions polítiques i nega voler a una altra dona. Elisabetta li recorda que una vegada li va regalar un anell perquè l'utilitzara en cas que la seua vida correguera perill. Més tard, Roberto manté una trobada privada amb Sara, de qui ha sigut amant, a la qual li retrau haver-se casat amb el duc de Nottingham durant la seua absència. Ella li revela que va procedir així per ordre de la reina. Tot i que s'estimen, Sara suplica a Roberto que s'allunye per sempre d'ella i, com a record, s'intercanvien un mocador blau que ha brodat Sara i l'anell reial que porta Roberto.

Acte II Condemnat a mort pel Parlament, Roberto és arrestat. Durant el registre, troben el mocador. La peça femenina exaspera Elisabetta, qui exigix a Roberto, sense èxit, el nom de la suposada amant. Nottingham en vore el mocador, s'adona que pertany a la seua esposa. Indignat per la traïció d'esta i de Roberto, a qui creia el seu amic, unix la seua ira a la de la reina. Elisabetta, desbordada pels zels, firma la sentència a mort del comte d'Essex.

Acte III Roberto envia des de la presó una carta a Sara demanant-li que porte a la reina l'anell que podria salvar-lo de la mort. Nottingham intercepta la missiva i tanca la seua esposa. Però Sara aconseguix escapar i es presenta davant de la sobirana amb l'anell i confessa que ella és la seua rival amorosa, però arriba massa tard, ja que el canó anuncia la mort de Roberto. Nottingham admet que va permetre l'execució per venjança. Devastada per tanta traïció i amargada pel seu fracàs personal, Elisabetta castiga el matrimoni Nottingham i expressa la voluntat d'abandonar el tron.

©Miguel Lorenzo-Mikel Ponce

Roberto Devereux i la solita forma

FRANCISCO CARLOS BUENO CAMEJO

Aspectes generals

Les òperes que el compositor bergamasc Gaetano Donizetti va escriure sobre l'època del regnat de la Casa de Tudor a Anglaterra (1485-1603) van ser quatre: *Elisabetta al castello di Kenilworth* (es va presentar el 6 de juliol de 1829 al Teatro San Carlo de Nàpols); *Anna Bolena* (estrenada el 26 de desembre de 1830 al Teatro Carcano de Milà); *Maria Stuarda* (que va vore la llum el 30 de desembre de 1835 al Teatro alla Scala de Milà); i, finalment, *Roberto Devereux* (representada per primera vegada al Teatro San Carlo de Nàpols el 29 d'octubre de 1837).

El genovès Felice Romani, -sens dubte un dels millors llibretistes de la història de l'òpera, col·laborador de Vincenzo Bellini (*Norma,* entre altres òperes) i de Gaetano Donizetti-, va escriure una història per al compositor de Puglia, Giuseppe Saverio Mercadante, l'any 1833, titulada *Il Conte d'Essex.* Posteriorment, el napolità Salvatore Cammarano va redactar el llibret per a l'òpera de Donizetti l'any 1837, *Roberto Devereux*, que glossava la mateixa trama.

La *solita forma*

L'any 1859 el musicòleg i compositor lígur, Abramo Basevi (1818-1885), -un dels biògrafs de Verdi-, va vore publicat el seu *Studio sulle Opere di Giuseppe Verdi.* En ell, destapava la fórmula que empraven els compositors italians del belcantisme en l'elaboració de les seues òperes, des de Rossini i Bellini a Donizetti i Verdi. Esta fórmula, denominada *solita forma,* -la qual podria traduir-se com *única forma o forma convencional-,* permetia estructurar fàcilment les òperes per escenes, repetint sovint el mateix esquema (encara que no sempre era així). En síntesi, es tractava d'augmentar a poc a poc la tensió dramàtica en una escena, partint d'un *tempo* i una situació tranquil·la fins a arribar al paroxisme final, a velocitat trepidant, fent delirar d'emoció l'espectador.

Existixen dos tipus de ***solita forma.*** La més habitual comença amb un breu **interludio** de l'orquestra, amb el qual s'inicia la nova escena. Després d'ell, un **recitativo**, sovint un diàleg entre dos personatges que es troben en el prosceni. Posteriorment, el ***cantabile,*** amb estructura de **cavatina**, unaària lenta en dos parts, derivada de les cavatines del segle XVIII, ja que l'arquitectura formal d'estes també era bipartida (*Cavatina col da capo*). En ocasions, les cavatines del segle XIX eren denominades *arie di sortita,* (àries de sortida), perquè amb elles es presentaven en el prosceni els diferents personatges. Després de la **cavatina,** el ***Tempo di mezzo,*** la funció del qual és interrompre l'acció dins de l'escenari, amb la irrupció d'un tercer personatge que apareixia entre bambolines; o bé, un cor darrere del prosceni, d'arribada imminent, en ocasions amenaçant. En els dos casos es galvanitza el decurs argumental, el qual patix una convulsa sacsejada. El personatge protagonista en eixe moment, -el que porta el pes de l'escena i ha executat anteriorment la seua **cavatina-**, reacciona aïrat o emocionat davant els esdeveniments que es precipiten o que s'anuncien en el ***Tempo di mezzo.*** Canta llavors la ***caballetta,*** unaària ràpida, molt virtuosa, plena d'acrobàcies vocals, també d'estructura bipartida.

El segon tipus de ***solita forma*** s'empra en l'escena final de cada acte. Es denomina ***Finale: Stretta.*** Es tracta d'un tancament molt brillant amb el concurs del cor, o bé, amb un **concertante** de tots els personatges, molt elaborat, prolix i veloç.

Els estudis analítics sobre la ***solita forma*** són escassos. Philip Gosset va ser el pioner, amb un assaig publicat el 1974 ("Verdi, Ghislanzoni and *Aida*: the uses of convention." *Critical Inquiry 1 (2),* 1974, pp. 291-334). Posteriorment, va arribar l'estudi de Harold S. Powers, el 1987 ("La solita forma" and "The uses of Convention", *Acta Musicologica, 59, 1,* pp. 65-90). Els dos autors se centren sobretot en Giuseppe Verdi. Més recentment, el 2023, ha eixit a la llum un assaig de David Dillard,

centrat en Bellini ("La *solita forma*: Examining the Musical and Dramatical Structure of Bel Canto Arias." *NATS Journal of Singing,* 2023). Per tant, la nostra anàlisi per a este programa de mà de la ***solita forma*** en l'òpera *Roberto Devereux* de Gaetano Donizetti és totalment inèdit i original.

Solita forma en l'Acte I

Acte I, Escena I, *El gran saló de Westminster.* Només alçar-se el teló, després de l'obertura, ja es presenta la primera ***solita forma,*** tot i que esta és complexa. En realitat, és bicèfala, en incorporar un preàmbul bipartit. En el mateix, s'ofereix una variant introductòria. En lloc del **recitativo,** Donizetti recorre a una secció més oberta anomenada ***A tempo d'attacco*** (A temps d'atac), repartida entre el cor femení (dames de la cort) i Sara, la Duquessa de Nottingham (Introduzione: "Geme! pallor funeri"). Escrit en el to de sol major, al ***Tempo d'attacco*** s'intercanvien frases amb motius melòdics, breus ***ariosos,*** entre el cor de veus blanques i la mezzosoprano. Les cortesanes endevinen la pal·lidesa de Sara. El núm. 2 és el corresponent ***cantabile*** de Sara ("All'afflitto"), sobre acompanyament de sextets, en sol major. És una **romança,** unaària més breu que la **cavatina,** on no hi ha repeticions, sovint de temàtica amorosa. Amb ella finalitza esta primera situació de preàmbul.

Per fi, la ***solita forma*** pròpiament dita, dibuixada per Donizetti en la tonalitat de si bemoll major durant bona part del transcurs d'esta. Després d'un breu **interludio** orquestral, es dona pas al **recitativo,** on es desenrotlla el diàleg entre Sara i Elisabetta, la reina d'Anglaterra ("Duchessa, alle fervide preci"). La **cavatina** d'Elisabetta està en el mateix to ("L'amor suo mi fe beata"). L'entrada de Lord Cecil pressuposa el ***Tempo di mezzo*** ("Nunzio són del Parlament"), anunciant la tensa espera del Parlament anglès. La ***caballetta*** d'Elisabetta ("Ah! ritorna qual ti spero"), en canvi, es desenrotlla en el to de sol major. La intervenció del cor i de Sara separen la ***caballetta*** en dos mitats.

Després d'un brevíssim **interludio**, gairebé un sospir, una nova ***solita forma*** comença amb el *duetto* entre Roberto Devereux i Elisabetta ("Donna reale, ai piedi toui"). És el **recitativo.** En rigor, esta segona ***solita forma*** està pensada per a la parella protagonista estel·lar, el primer tenor (El Comte d'Essex) i la soprano (La reina d'Anglaterra). Sens dubte, és un dels moments culminants de l'òpera. El **recitativo,** en esta ocasió, és una llarga pàgina, trufada amb una rica harmonia (sovintegen els tons de mi bemoll major i la bemoll major) i nombrosos canvis de *tempo,* circumstància que li conferix una gran varietat dramàtica, i també alguns brevíssims ***ariosos***. La **cavatina** és iniciada per la soprano, en el to de re major, a *tempo di Larghetto* ("Un tenero core"). Ben prompte se li unix el tenor ("Indarno la sorte"). El ***Tempo di mezzo,*** en esta ocasió és molt breu, sense esdeveniments externs que el motiven. La sobirana és presa dels zels d'amor cap a Roberto Devereux, mentre que ell ho nega: "Ah, dunque, sai? (Ciel, che dico!)". La soprano, de nou, irromp en primer lloc a la ***caballetta,*** en un frenètic *Vivace,* sobre un acompanyament de negres regulars, que precipita una trama amb vaivé ("Un lampo, un lampo orribile"). El tenor li respon ("nascondi, frena i palpiti").

Per fi, en la tercera ***solita forma*** d'esta Escena I, *El gran saló de Westminster,* ix d'entre bastidors el Duc de Nottingham. Sense **interludio** previ, el **recitativo** és un parlament entre el Duc de Nottingham i Roberto Devereux, que són amics. Esta secció està plena de contrastos, on s'alternen els ***cantabiles*** i els recitats. El moment de glòria del barítón comença amb la **cavatina** escrita en la tonalitat del mi menor ("Forse in quel cor sensibile"). Va ser Gaetano Donizetti el compositor que va començar a escriure grans àries per a baix-barítón durant el belcantisme italià**,** una praxi prosseguida després per Giuseppe Verdi.
Lord Cecil, el tenor secundari, irromp precipitadament en el prosceni, i reclama l'assistència del Duc de Nottingham a una reunió amb els Pars del Regne:

és el ***Tempo di mezzo*** ("Duca, vieni a conferenza"). Mentres abraça emocionat Roberto Devereux, el barítón (el Duc de Nottingham) canta la seua vibrant ***caballetta,*** en el to de fa major ("Qui ribelle ognun ti chiama"). Es tracta d'una melodia típicament italiana, de disseny horitzontal, sense renunciar a determinat caire heroic, on el barítón arriba en diverses ocasions al fa sobreagut (fa 3, en el sistema acústic franco-belga). El barítón, el tenor i el cor s'encarreguen de la **coda** i, per fi, conclou l'Escena I.

L'Escena II té lloc als *Apartaments de Sara.* Encara que breu, és de gran complexitat estructural. L'**interludio** és delicat, amb gran protagonisme dels instruments de vent-fusta. La mezzosoprano comença el **recitativo** en do major ("Tutto è silencio"). El monòleg de Sara ben aviat es canvia per un diàleg amb el tenor (Roberto Devereux), i, d'esta manera, entrem en la secció ***A tempo d'attacco*** (Sara: Andante: "Eri già lunghe"). La ***cavatina,*** en re bemoll major, és un bell duo, on es declaren mútuament el seu amor (Larghetto: Sara: "Da che tornasti, ahí misero!"). El ***Tempo di mezzo*** sembra un poquet d'inquietud per part de Sara, davant la marxa de Devereux ("Quando fugirai?"). La ***caballetta*** és molt bella (Mosso agitato: "Ah!, quest'addio fatale"). Tot i que no existix un ***Finale: Stretta,*** tanmateix, la soprano i el tenor acceleren el seu pas camí de la coda (Amb agitazione).

Solita forma en l'Acte II

El cor inicia l'acció a mode d'introducció, prèvia a la ***solita forma*** ("L'ore trascorrono"), anunciant mals presagis. Ja en la primera secció de la ***solita forma,*** el ***recitativo,*** Lord Cecil li comunica a la sobirana la sentència de mort per a Devereux, decidida pels Pars del regne ("Ebben?"). La trista compareixença de Lord Nottingham es realitza ***A tempo d'attacco,*** i substituïx en esta ocasió la **cavatina** ("Non venni mai sì mesto"). Quan Elisabetta li comunica la infidelitat del Comte d'Essex, Nottingham desconfia aïrat. És el breu ***Tempo di mezzo*** ("Che dici? Calunnia è questa").

Els dos es fonen en un duo, una convulsa ***caballetta*** ("Su lui non piombi il fulmine").

La compareixença de Roberto Devereux inicia una altra ***solita forma.*** En el **recitativo**, la reina d'Anglaterra es mostra implacable amb ell ("Ecco l'indegno!"). La següent secció, ***A tempo d'attacco,*** inicia un llarg i elaborat tercet entre la soprano, el tenor i el barítón ("Alma infida, ingrato core"). Mentres el tercet continua, Nottingham descarrega la seua fúria contra el Comte d'Essex ("Scellerato... Malvagio!"): és el ***Tempo di mezzo.*** L'entrada del cor precipita el ***Finale: Stretta*** ("Triste giorno di morte"), comptant amb la participació dels tres cantants estel·lars, així com el tenor secundari (Lord Cecil) i el baix (Sir Gualtiero Raleigh).

Solita forma **en l'Acte III**

Al Palau de Nottingham, sa casa, Sara espera impacient. Així comença esta ***solita forma*** amb el ***recitativo*** de la mezzosoprano ("Ne riede ancor il mio consorte"). Després de rebre un missatge de Roberto, juntament amb l'anell obsequiat per la reina, és sorpresa pel seu espòs, el Duc de Nottingham, qui li exigix poder llegir la missiva. D'esta manera, comença el ***Tempo d'attacco*** ("Tu dunque puoi dal suo capo allontanar la scure?"), un duo entre ells dos. En esta ocasió no hi ha una cavatina –el decurs violent de l'acció dramàtica no ho permet- i la marxa fúnebre que s'escolta en la llunyania indica el començament del ***Tempo di mezzo*** ("Non rimbomba un suon ferale?"). El duo continua, entre les súpliques de Sara implorant clemència i la severitat implacable del Duc de Nottingham: és la ***caballetta*** ("Pietà... All'ambascia ond'io mi struggo"). Tant la mezzosoprano com el barítón impressionen el públic per la bella elaboració d'esta ***caballetta.*** Ella, pels seus aguts colpidors. Ell, per saber destil·lar la seua venjança, pròpia del subtipus canor del barítón dramàtic.

L'Escena II té lloc a la presó de la Torre de Londres. Roberto Devereux, -tot i que diu que ha rebut l'anell de la reina-, té un mal presagi. El **recitativo** del tenor

("Ed ancor la tremenda porta non si dischiude?") ve precedit per una introducció de l'orquestra els batecs dels instruments de vent-metall de la qual anticipen el seu funest final. El Comte d'Essex canta la virtut de Sara en el seu ***cantabile*** o **cavatina** ("A te dirò, negli ultimi singhiozzi, in braccio a morte"). El retruc dels instruments membranòfons anuncien l'arribada dels guàrdies que venen a per ell. Devereux els escolta. És el ***Tempo di mezzo*** ("Odo un suon per l'aria cieca"). Les seues súpliques davant la mort imminent les expressa en la ***caballetta*** ("Bagnato il sen di lagrime, tinto del sangue mio"). El final d'esta ***caballetta,*** accelerant el temps i comptant amb la participació del cor de soldats, concloent en un brillant agut del tenor estel·lar, podria considerar-se un ***Finale: Stretta*** encobert; si bé cal recordar que no ha conclòs encara l'Acte III.

L'Escena III i última de l'òpera se situa al gabinet de la sobirana, a Westminster. Elisabetta, -conscient que Devereux serà executat-, es pregunta per què no està Sara al costat d'ella per a reconfortar-la. És el ***recitativo*** ("E Sara in questi orribili momento potè lasciarmi?"). El ***cantabile*****,** amb estructura de **cavatina,** és molt delicat, sent un dels fragments més coneguts d'esta *tragèdia lirica* de Gaetano Donizetti ("Vivi, ingrato, a lei d'accanto"). L'entrada en escena del tenor secundari, Lord Cecil, anunciant que Roberto Devereux s'encamina al patíbul, pressuposa el ***Tempo di mezzo*** (Elisabetta: "Che m'apporti?"; Lord Cecil: "Quell'indegno al supplizio s'incammina"). En la ***caballetta*** final, la reina d'Anglaterra entona el famós *Lamento d'Elisabetta,* clamant justícia, desenganyada per la mort de Roberto Devereux i anunciant que Jacobo I Estuardo serà el futur monarca ("Quel sangue versato al cielo s'innalza"). El cor se solapa amb el cant de la soprano, precipitant, en la **coda** de la ***caballetta***, un ***Finale: Stretta*** molt breu, amb el qual acaba l'òpera.

L'estrena de *Roberto Devereux a* València

D'acord amb les dades que proporciona Fernando Torner Feltrer en la seua Tesi Doctoral (Torner, F. [2015]: *Història de l'Òpera a València: la monarquia d'Alfons XII.* Universitat de València), l'estrena de *Roberto Devereux* va tindre lloc el 3 de novembre de 1881 al Teatre Principal. Va suposar el debut de la companyia d'òpera italiana regentada pel director d'orquestra Cosme Ribera i Miró.

Va encapçalar el repartiment la primera tiple Bianca Remondini (Elisabetta); la soprano triestina, -tot i que d'origen hel·lènic-, Emma d'Albor Voelkl (Sara), la qual figurava en l'elenc de la companyia com a tercera tiple; el tenor Segismundo Hayos (Roberto Devereux), primer tenor de l'elenc de la companyia; i el baix Villani Roble (Sir Gualtiero Raleigh). Tot i que no es disposa de més informació sobre el repartiment, no és descabellat aventurar que el senyor Laban va encarnar el Duc de Nottingham, ja que era l'únic barítion que figurava en la llista de l'empresa.

Per al diari *Las Provincias*, la funció de presentació de *Roberto Devereux* a València va ser mediocre. Tret de Bianca Remondini, els altres cantants eren discrets. La soprano Emma d'Albor Voelkl va cantar patint la *por escènica,* malgrat el seu rodat palmarès, ja que ja havia actuat en coliseus de ciutats com Breslau, Gant, Bucarest i Siena. Hi va haver una segona funció l'endemà, el 4 de novembre.

FRANCESCO LANZILLOTTA

DIRECCIÓ MUSICAL

Francesco Lanzillotta és un dels directors més interessants de la seua generació. Dirigix regularment en alguns dels teatres més prestigiosos d'Itàlia i col·labora amb orquestres com la Filharmònica de Tòquio, RAI de Torí, Filharmònica Txeca, I Pomeriggi Musicali de Milà o la Filharmònica Toscanini de Parma, de la qual ha sigut director titular quatre anys. Va inaugurar el Festival de Macerata el 2015 amb *Rigoletto* i el 2017 va ser nomenat director musical del festival. També ha dirigit en l'Òpera de Montpeller, Aalto Theater de Essen i en el Festival de Pesaro, amb *Torvaldo e Dorliska*, aclamat unànimement per la crítica. Alguns dels seus projectes esta temporada són *Guillaume Tell* a Lausana, *La Cenerentola* a Verona, el díptic *Mavra/Gianni Schicchi* al Teatro del Maggio Musicale Fiorentino, *Norma* al Theater an der Wien i a la Staatsoper de Berlín, *Andrea Chénier* a Parma i *La traviata* al Festival de Caracalla.

Amb anterioritat ha dirigit *Lucia di Lammermoor* a Toló; *Nabucco* a Berlín; *La bohème* a Venècia, Nàpols i Munic; *La traviata* a Venècia, Frankfurt, Berlín i Munic; *Rigoletto* a Dresden i Lió; *Macbeth* a Zúrich; *7 minuti* (nova òpera de Battistelli) a Nancy; *La favorite*, *Il pirata* i *Nabucco* a Palerm; *Le nozze di Figaro* a Moscou i Pequín; *Risurrezione* i *West Side Story* a Florència; *Carmen*, *Don Giovanni* i *Aida* a Macerata; *L'elisir d'amore* a Macerata, París i Roma; *Norma* i *La rondine* a Torí; *Ulisse* de Dallapiccola a Frankfurt; *I puritani* i *Andrea Chénier* a Viena; *La sonnambula* a Roma, a més del projecte *Bastarda* a La Monnaie de Brussel·les. En Les Arts ha dirigit *Il viaggio a Reims*.

JETSKE MIJNSSEN

DIRECCIÓ D'ESCENA

Nascuda a Nimega (Països Baixos), Jetske Mijnssen dirigix òpera en teatres de tot Europa. Es va graduar en la Universitat d'Amsterdam amb un màster en literatura i poesia holandesa. Es va especialitzar en òpera, va estudiar direcció d'escena en l'Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. Ha dirigit produccions operístiques de títols com *Königskinder* de Humperdinck a Dresden; *La traviata* a Berna; *Almira* de Händel a Hamburg i Innsbruck; *Il barbiere di Siviglia* per a Opera Zuid; *Die Entführung aus dem Serail* a Essen; *Der Cid* de Louis Théodore Gouvy i *Werther* a Saarbrücken; *Madama Butterfly* a Basilea; *Ievgueni Oneguin* i *Don Carlos* a Graz; *Don Pasquale*, *L'enfant et les sortilèges* i *Kat'a Kabanová* en la Komische Oper de Berlín; *Idomeneo*, *Orlando paladino* de Haydn, *Hippolyte et Aricie* de Rameau i *Dialogues des Carmélites* a Zuric; *L'Orfeo* de Monteverdi a Copenhaguen i *Orfeo* de Luigi Rossi en l'Opéra National de Lorraine a Nancy, producció guardonada amb el Gran Premi pel Syndicat de la Critique. En Les Arts dirigix el projecte de la trilogia Tudor de Donizetti.

ELEONORA BURATTO

ELISABETTA

Eleonora Buratto, una de les sopranos més aclamades del món, va començar la seua carrera el 2009 dirigida per Riccardo Muti. El seu repertori inclou papers emblemàtics com Mimì, Madama Butterfly, Contessa di Almaviva, Donna Anna, Luisa Miller, Liù, Micaela, Elettra (*Idomeneo*), Elvira (*Ernani*), Suor Angelica, Desdemona a Otello (de Verdi i de Rossini) i Elisabetta en *Don Carlo*. Entre els seus compromisos recents destaquen, a més de la conclusió de la trilogia Tudor donizettiana a Les Arts, *La bohème* (Mimì) al Metropolitan, *Requiem* de Verdi a la Staatskapelle de Dresden amb Daniele Gatti i al Gstaad Festival Tent dirigida per Gianandrea Noseda, *Madama Butterfly* sota la batuta de Kirill Petrenko al Festival de Baden-Baden i a la Philharmonie de Berlín, *Il trovatore* al Covent Garden, *Tosca* al Festival Puccini i *Falstaff* (Alice) a la Semperoper de Dresden amb Daniele Gatti.

LODOVICO FILIPPO RAVIZZA

LORD DUCA DI NOTTINGHAM

Va iniciar els seus estudis musicals a l'escola dels "Pueri Cantores" de la Capella Musical del Duomo de Milà i posteriorment va continuar la seua formació al Conservatori Verdi de Milà. Va ser l'únic baríton admès en la Bottega Donizetti 2021. Va guanyar el 73è Concurs ASLICO (2022) i el tercer premi en el Concurs Ottavio Ziino. Va ser admès en l'Accademia del Maggio Musicale Fiorentino. Dels seus compromisos recents detaquen *Carmen* amb Zubin Mehta a Florència, *Alfredo il Grande* al Festival Donizetti, *Le nozze di Figaro* a La Scala, *Don Giovanni* a Verona i Venècia, *L'elisir d'amore* i *Un ballo in maschera* a Parma o *Turandot* a Palerm i Macerata. Esta temporada participa en *La traviata* a Florència, *L'elisir d'amore* a Turíngia, *Il barbiere di Siviglia* a La Fenice de Venècia, *La fanciulla del West* a Nàpols, *Falstaff* a la Semperoper de Dresde i *La bohème* a Bolonya.

SILVIA TRO SANTAFÉ

SARA

Silvia Tro Santafé ha establit una sòlida reputació entre el públic i els principals teatres del món. El seu repertori abasta des del Barroc al segle XXI, però és especialment reconeguda com una de les millors exponents de Rossini i del *bel canto*. Ha interpretat més de 30 papers, amb destacats directors musicals, i és habitual en els escenaris més importants. Actuacions recents inclouen *La favorite* a Bilbao, Elisabetta en *Maria Stuarda* al Teatro Real, Doña Inés en *Maria Padilla* al Teatro de la Maestranza, un recital a La Monnaie de Brussel·les, amb el Narratio Quartet, i *Aleksndr Nevski* amb ADDA Simfònica. Recentment ha sigut guardonada com a Millor Cantant (categoria femenina) en la VII edició dels Premis Òpera XXI. Amb esta producció de *Roberto Devereux* conclou la trilogia Tudor donizettiana a Les Arts, on és invitada habitual (*Orlando*, *L'italiana in Algeri*, *Lucrezia Borgia*, *La damnation de Faust*, *Anna Bolena*, *Maria Stuarda*).

ISMAEL JORDI

ROBERTO DEVEREUX

Deixeble d'Alfredo Kraus, el tenor de Jerez de la Frontera Ismael Jordi canta des del 2002 als teatres més importants: Covent Garden (*Maria Stuarda*, *La traviata*), Òpera de París, Staatsoper i Deutsche Oper de Berlín, Metropolitan (*La traviata*), Verona (*Rigoletto*), La Fenice (*La traviata*), Òpera de Roma (*Rigoletto*), Òpera de Zúrich (*Lucia di Lammermoor*, *Anna Bolena*, *Rigoletto*), Òpera de Montreal (*Roméo et Juliette*), Dutch National Opera & Ballet (trilogia Tudor de Donizetti), Gran Teatre del Liceu (*Linda di Chamounix*, *La traviata*, *Lucia di Lammermoor*), Teatro Real de Madrid (*L'elisir d'amore*, *Roberto Devereux*, *Lucia di Lammermoor*, *Faust*) i Teatro de la Zarzuela, així com als teatres d'òpera d'Estrasburg, Toulouse, Nàpols, Tòquio, Seül, Bordeus, Marsella, Avinyó, Hamburg, Dresde, Munic, Jerez, Sevilla o Bilbao. En Les Arts ha cantat a *Iphigénie a Tauride*, *La traviata*, *Doña Francisquita* i la trilogia Tudor que conclou amb *Roberto Devereux*.

FILIPP MODESTOV

LORD GUGLIELMO CECIL

Tenor nascut a la ciutat siberiana de Krasnoiarsk, Rússia. Va ser guanyador de la beca Dmitri Hvorostovsky i del concurs de música de cambra Elena Obraztsova. Va estudiar cant a la Universitat del Mozarteum de Salzburg i, anteriorment, a l'Institut Estatal de Música Schnittke de Moscou, on va interpretar diversos papers en obres com *Not Only Love* de Shchedrin i *Don Giovanni* de Mozart. El 2023 va participar en el Young Artist Program de l'Accademia del Maggio Musicale Fiorentino i en el projecte "Opera out of Opera 2" del programa Europa Creativa. A més, ha oferit concerts i recitals en diversos països europeus, entre els quals destaquen el concert en memòria de Beniamino Gigli a Roma al costat de Fabio Armiliato i altres cantants italians famosos. Forma part del Centre de Perfeccionament.

IRAKLI PKHALADZE

SIR GUALTIERO RALEIGH

El baix-barítón georgià Irakli Pkhaladze posseïx una àmplia experiència sobre els escenaris des d'una edat relativament primerenca. Ha sigut solista al Teatre Estatal d'Òpera i Ballet de Tbilisi mentre cursava estudis al conservatori d'esta ciutat. Alguns papers notables en la seua carrera són Colline en *La bohème* i Leporello en *Don Giovanni*. La temporada passada va participar en el Projecte per a Joves Artistes del Teatre Pavarotti-Freni de Mòdena, i es va beneficiar de l'orientació de figures de renom com Ernesto Palacio, Michele Pertusi, Barbara Frittoli i Mariella Devia. Actualment forma part del Centre de Perfeccionament del Palau de les Arts.

XAVIER GALÁN

UN PATGE

Va cursar estudis al Conservatori de València i després a l'Accademia Verdiana del tenor Carlo Bergonzi a Busseto. Va ser membre fundador del cor de l'Orquestra Simfònica de Madrid i va participar en les temporades del Teatro Real entre 1999 i 2005. Com a solista, ha cantat en produccions dels teatres Liceu de Barcelona, Real i La Zarzuela de Madrid, Maestranza de Sevilla, Campoamor de Oviedo, Pérez Galdós de Las Palmas i Palau de les Arts, junt amb artistes com Monserrat Caballé, Leo Nucci, Plácido Domingo o Carlos Álvarez. Va interpretar Sancho Panza en l'estrena mundial de *Don Quijote* de Manuel García al Teatro Maestranza. Va participar en la inauguració de temporada del Teatro Colón de Buenos Aires amb *Le Grand Macabre*, amb el director d'escena Àlex Ollé. En l'actualitat forma part del Cor de la Generalitat Valenciana.

LLUÍS MARTÍNEZ

UN CRIAT

Membre en la actualitat del Cor de la Generalitat Valenciana, va nàixer a València, on va estudiar cant en el Conservatori Superior. Ha participat en produccions de *Gianni Schicchi*, *La Sonnambula*, *Lohengrin*, *Così fan tutte*, *Don Giovanni*, *Manon*, *Madama Butterfly*, *Ievgueni Oneguin*, *Una cosa rara*, *Capriccio*, *Pelléas et Mélisande*, *Il barbiere di Siviglia*, *La Cenerentola*, *Il signor Bruschino*, *L'elisir d'amore* o *Don Pasquale* en teatres com el Liceu, Real de Madrid, Maestranza, Arriaga o els Palaus de la Música i de les Arts a València, a més del Festival de Pesaro. Va formar part de l'Accademia Rossiniana de Pesaro i del Centre de Perfeccionament del Palau de les Arts. Ha cantat dirigit, entre d'altres, per Miguel Ángel Gómez Martínez, Henrik Nánási, Ottavio Dantone, Alberto Zedda, Jesús López Cobos o Lorin Maazel.

ORQUESTRA DE LA COMUNITAT VALENCIANA

L'Orquestra de la Comunitat Valenciana (OCV) va ser fundada l'any 2006 per Lorin Maazel, el seu primer director musical. En poc de temps, la formació titular del Palau de les Arts s'ha llaurat un prestigi entre el públic i la crítica, i ha assolit un alt nivell artístic que la situa entre les millors orquestres d'Espanya i una de les més importants creades a Europa durant els últims anys. Aquest reconeixement s'ha forjat també gràcies a la presència de Zubin Mehta en les primeres temporades, sobretot amb el recordat *Anell* wagnerià, i a mestres de la talla de Riccardo Chailly, Valery Gergiev o Gianandrea Noseda. Des de setembre de 2021, l'estatunidenc James Gaffigan és el director musical de la formació. Elogiada per la qualitat dels seus músics i per ser un conjunt versàtil capaç d'interpretar amb admirable personalitat tant òpera com música líricosimfònica, l'OCV continua la seua trajectòria professional impulsada per primeres figures de la direcció orquestral, entre les quals hi ha Daniele Gatti, Fabio Luisi, Mark Elder o Antonello Manacorda, i amplia el seu repertori operístic de la mà de reconegudes batutes internacionals especialitzades en diferents estils, com Marc Albrecht, Maurizio Benini, Riccardo Minasi i Marc Minkowski. A més, afiança la col·laboració amb els principals directors espanyols que més projecció tenen fora de les nostres fronteres, entre ells Gustavo Gimeno, Pablo Heras-Casado, Juanjo Mena i Josep Pons.

DIRECTOR MUSICAL
James Gaffigan

VIOLINS PRIMERS
Roman Kholmatov, concertino associat
Po-An Lin, ajuda de solista
Benjamin Scherer, ajuda de solista
Marija Nemanyté
Teresa Nikolova-Nolen
Joaena Hyewon Ryu
Mikhail Spivak
Roman Svirlov
Elena Trushkova
Martín Buchhalter*
Natalia Martínez*
Manuel Serrano*

VIOLINS SEGONS
Sergey Khvorostukhin, solista*
Anna Stepanenko, ajuda de solista
Dasha Dubrovina
Lelia Iancovici
Evgueni Moriatov
Alexander Nikolaev
Inés Romaguera
Katriina Saloheimo
Steven Proctor*
Anna Sanchís*

VIOLES
Andriy Viytovych, solista
Duncan Commin, cosolista*
Javier Alejandro Cárdenas
Samuel Espinosa
Julia Hu
Ana Mba
Andrey Ovchinnikov
Liliana Catarina Fernandes*

VIOLONCELS
Rafał Jezierski, solista
Jakob Ludwig, cosolista*
Arne Neckelmann, ajuda de solista
Alejandro Friedhoff
Estrella Guerrero
Uladzislau Trukhan
Carla Conangla*

CONTRABAIXOS
Mihai Ichim, solista
Zoltan Dosa, ajuda de solista
David Molina
Gianluca Tavaroli
Tarek Tebsamani*

FLAUTES
Ana Naranjo, cosolista
Virginie Reibel, ajuda de solista

Flautí
Virginie Reibel

OBOÉS
Jesús Fuster, solista*
Ana Rivera, ajuda de solista

CLARINETS
Sergio Castelló, solista*
Cecilio Vilar, ajuda de solista

FAGOTS
Javier Biosca, solista
Miguel Puchol*

TROMPES
Bernardo Cifres, solista
David Rosell, ajuda de solista
Miguel Martín
David Sánchez

TROMPETES
Rubén Marqués, solista
Christian Ibáñez, cosolista

TROMBONS
Juan Manuel Real, solista
Ignacio Pérez, ajuda de solista
José Vicente Faubel

Trombó baix i contrabaix
Trombón bajo y contrabajo
Ignacio Pérez

TIMBAL
Gratiniano Murcia, solista

PERCUSSIÓ
Francisco Inglés, solista
Ignasi Domenech

*Músic invitat

COR DE LA GENERALITAT VALENCIANA

Està reconegut com una de les millors agrupacions corals d'Espanya. Va ser creat en 1987 amb el nom de Cor de València i dirigit fins a 2024 per Francesc Perales. És el cor titular del Palau de les Arts al mateix temps que desenvolupa una constant activitat en els principals auditoris de la Comunitat Valenciana. Ha interpretat les grans obres del repertori simfònic coral i els principals títols del gènere líric, i freqüenta el repertori *a cappella*, amb especial atenció als compositors valencians. Ha cantat sota la direcció de Claudio Abbado, Roberto Abbado, Rinaldo Alessandrini, Fabio Biondi, Riccardo Chailly, Plácido Domingo, Manuel Galduf, Enrique García Asensio, Gustavo Gimeno, Valeri Guérguiev, Leopold Hager, Sir Neville Marriner, Lord Yehudi Menuhin, Marc Minkowski, Krzysztof Penderecki, Michel Plasson, Georges Prêtre, Helmuth Rilling, Guennadi Rojdestvenski, Mstislav Rostropóvich, Claudio Scimone o Alberto Zedda.

Ha estat guardonat amb la Medalla d'Honor del Festival Internacional de Música i Dansa de Granada, la Medalla Commemorativa del XXV Aniversari del Palau de la Música de València, el premi Clar de Llums de la Universitat de València, l'Important de l'Editorial Premsa Valenciana, la Medalla al Mèrit en les Belles arts de la Reial Acadèmia de Belles arts de Sant Carles i recentment el Premi Honorífic de l'Associació Amics de l'òpera i les Arts de la Comunitat Valenciana. El Cor de la Generalitat depèn de l'Institut Valencià de Cultura. El seu director actual és Jordi Blanch Tordera.

SOPRANOS
Carmen Avivar
María Ángeles Biosca
Mónica Bueno
Inmaculada Burriel
Isabel Squarcia
María José Cifre
Lourdes Martínez
Dolores Lahuerta
María Pilar Marco
Aranzazu Martínez
Begoña Martínez-Arrazubi
Inmaculada Pla
Marián Torres

MEZZOSOPRANOS
Maite Aguilera
Carmen Teresa Bou
Marián Brizuela
Pilar Esteban
Empar Llàcer
Irene Medán
Susana Meliá
Alicia Merelo
Minerva Moliner
Diana Muñoz
Lucía Pitarch
Adriana Mayer

TENORS
Javier Aguilera
David Asín
Pedro Castro
Rafael Ferrando
Antonio Gómez
José Ángel González
Tomás Martínez
Jesús Navarro
Tomás Puig
José Enrique Requena
Jesús Rita
Josep Lluís Sanchis
Javier Tortosa
José Javier Viudes

BAIXOS
Vicente Antequera
Bonifaci Carrillo
Juan Carlos Castillo
Juan Felipe Durá
Xavier Galán
Vicente Soldevila
Luis Gonzalo
Luis Vicente
Lluís Martínez
Fernando Piqueras
José Tomás Poveda
Eduardo Escartí
Manuel Torada
Ricardo Castelló

JORDI BLANCH TORDERA

DIRECTOR DEL COR

Natural de Quart de les Valls (1975), és titulat en direcció de cor, piano i composició. Va dirigir el cor Virelai de l'Escola Coral de Quart de Poblet durant vint anys, durant els quals va col·laborar amb mestres com Henrik Nánási, Nicola Luisotti i Lorin Maazel. A partir de 2016 es vincula al Cor de la Generalitat Valenciana com a director adjunt de Francesc Perales, i ha preparat títols com *Manon*, *Il trovatore*, *Madama Butterfly*, *La Cenerentola*, *Dialogues des Carmélites* o *Doña Francisquita*. En concert, sempre amb el Cor de la Generalitat, ha treballat la Petite Messe Solennelle a València i Bremen, amb Fabio Biondi i Europa Galante. Ha dirigit el cor de l'òpera de Białystok en la gravació de Macbeth realitzada per Fabio Biondi, a més dels cors de les òperes de Lausanne i La Monnaie de Brussel·les en diferents produccions. Des d'octubre del 2024 és el director del Cor de la Generalitat.

PRÒXIMES ACTIVITATS

Les Arts és Lied
JOYCE DIDONATO
5 de juny de 2025

Les Arts és Simfònic
ANTONELLO MANACORDA
12 de juny de 2025

Les Arts és Dansa
ROMEO Y JULIETA
LES BALLETS DE MONTE-CARLO
26, 27, 28, 29 de juny de 2025

Gala de mecenatge
SIR MARK ELDER
ORQUESTRA DE LA COMUNITAT VALENCIANA
Beethoven: Simfonia 2 | Xostakóvitx: Simfonia 5
3 de juliol de 2025

LES ARTS ÉS ÒPERA

ROMEO Y JULIETA

SERGUÉI PROKÓFIEV

LES BALLETS DE MONTE-CARLO
ORQUESTRA DE LA COMUNITAT VALENCIANA

Del **26** al **29** de juny de 2025

GENERALITAT VALENCIANA
LES ARTS VALÈNCIA

PATROCINIS TEMPORADA 2024 - 2025

La Fundació Palau de les Arts Reina Sofía mostra el seu agraïment

PARTNER TECNOLÒGIC

Telefónica

PATROCINADOR DE TEMPORADA

cajamar CAJA RURAL

PROTECTOR

FUNDACION ACS

COL·LABORADORS PREMIUM

GRUPO EULEN

PAVASAL

Becsa Simetría

cyes

COL·LABORADORS

GROW@ ANNENBERG

BROSETA

VICKY FOODS FUNDACIÓN

Fundación "la Caixa"

GOURMET CATERING EVENTOS

MECENES

OLIVARES CONSULTORES

Fundación IBERDROLA

aòa.

MECENES DEL CENTRE DE PERFECCIONAMENT

SANCANA

RNB

TRANSPORT OFICIAL

iryo

INSTITUCIONS COL·LABORADORES

Diputació de València | Cultura

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA

ÒRGANS DE LES ARTS
ÓRGANOS DE LES ARTS

DIRECCIÓ
DIRECCIÓN

Director General
Jorge Culla Bayarri

Director Artístic
Jesús Iglesias Noriega

Director Musical
James Gaffigan

PATRONAT DE LA FUNDACIÓ PALAU DE LES ARTS REINA SOFÍA

PRESIDENT D'HONOR
Molt Honorable **Sr. Carlos Mazón Guixot**
President de la Generalitat Valenciana

PRESIDENT
Sr. Pablo Font de Mora Sainz

VICEPRESIDENT
Honorable **Sr. José Antonio Rovira Jover**
Conseller de Cultura, Educació, Universitats i Ocupació

SECRETÀRIA
Sra. Ana Jiménez Moliner
Secretària general de la Fundació

VOCALS

Excel·lentíssim **Sr. Jordi Martí Grau**
Secretari d'Estat de Cultura

Il·lustríssima **Sra. Paz Santa Cecilia Aristu**
Directora general de l'INAEM del Ministeri de Cultura

Il·lustríssima **Sra. Pilar Tébar Martínez**
Secretària autonòmica de Cultura

Il·lustríssim **Sr. Eusebio Monzó Martínez**
Secretari autonòmic d'Hisenda i Finançament

Il·lustríssim **Sr. José Manuel Camarero Benítez**
Secretari autonòmic de Turisme

Sra. Alida Mas Taberner
Sotssecretària Conselleria de Cultura, Educació, Universitats i Ocupació

Sr. Miquel Nadal Tárrega
Director general de Cultura

Sra. María del Mar González Barranco
Directora general de Fons europeus i Sector Públic

Sr. Álvaro López-Jamar Caballero
Director general de l'Institut Valencià de Cultura

Sra. Rosana Pastor Muñoz
Membre del Consell Valencià de Cultura

Sra. Susana Lloret Segura
Sr. Rafael Juan Fernández
Sra. Mónica de Quesada Herrero
Sra. Felisa Alcántara Barbany
Sr. Ignacio Ríos Navarro
Sr. Salvador Navarro Pradas

PATRÓ D'HONOR

Sr. Vicente Ruiz Baixauli

GENERALITAT VALENCIANA

LES ARTS VALÈNCIA

GOBIERNO DE ESPAÑA
MINISTERIO DE CULTURA
inaem
INSTITUTO NACIONAL DE LAS ARTES ESCÉNICAS Y DE LA MÚSICA